

VJEKOSLAV KLAIĆ KAO GEOGRAF

DRAGUTIN FELETAR

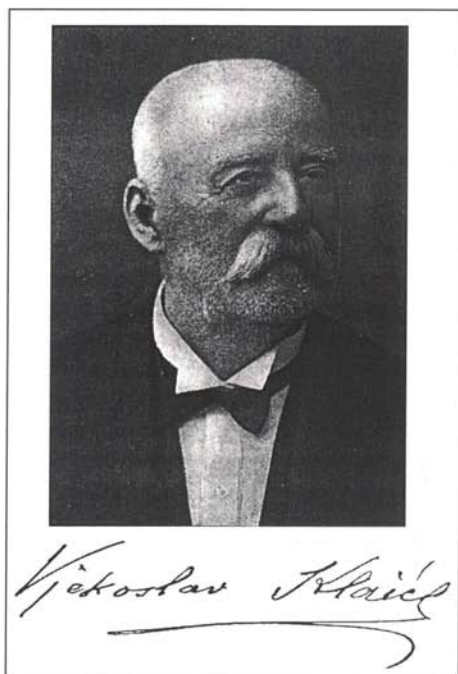
Izvadak:

U članku se cjelovito opisuje prinos velikoga hrvatskoga historiografa, dr. Vjekoslava Klaića, razvoju hrvatske geografije. Taj je prinos bio osobito značajan, jer se zbio upravo u vrijeme stvaranja suvremene hrvatske geografije, a u vrijeme osnivanja Katedre za geografiju na Zagrebačkom sveučilištu 1883. godine. Osobito je istaknuto i analizirano značenje tri najvažnija Klaićeva geografska djela: "Prirodni zemljopis Hrvatske", "Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati" i "Zemljopis Bosne".

VJEKOSLAV KLAIĆ AS A GEOGRAPHER

Abstract:

This paper describes the contribution of a great Croatian historiographer, Vjekoslav Klaić, PhD, to the development of the Croatian geography. That contribution was especially significant because it took place just in the time of establishment of modern Croatian geography, and in the time of foundation of the Geography Chair at the University of Zagreb in 1883. Three most important geographical works of Vjekoslav Klaić are analyzed here: "Prirodni zemljopis Hrvatske" (Natural Geography of Croatia), "Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati" (Description of the Countries where the Croats live) and "Zemljopis Bosne" (Geography of Bosnia).

VJEKOSLAV KLAJĆ KAO GEOGRAF

I.

Vjekoslav Klaić (Garčin, 28. srpnja 1849. – Zagreb, 1. srpnja 1928) pripada bez sumnje među najznačajnije povjesničare koje je Hrvatska ikada imala (on je jedna od latica sretnoga historiografskoga četverolista: *Vjekoslav Klaić, Tadija Smičiklas, Ferdo Šišić, Rudolf Horvat*). Ali, *Vjekoslav Klaić* bez sumnje pripada i među najznačajnije hrvatske geografe – iz vremena kada se stvarala suvremena hrvatska geografija (sretni geografski četverolist: *Vjekoslav Klaić, Petar Matković, Hinko Hranilović, Milan Šenoa*). Svi su oni, a pogotovo Vjekoslav Klaić, bili domoljubi široke naobrazbe, gotovo enciklopedijske orijentacije, te su hrvatskoj znanosti i kulturi dali nemjerljive prinose i to upravo u vrijeme kada

su se stvarali njihovi temelji – nakon Hrvatskog narodnog preporoda, osnivanja Matice hrvatske (1842), Jugoslavenske (Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti (1866) i modernoga Zagrebačkog sveučilišta (1874).

U kontekstu tog doba, kada je Hrvatska prošla trnovit povijesni put od revolucionarne 1848., preko Bachova apsolutizma, mađarskoga vladanja Khuena Hedervaryja, razdoblja određenog uzleta početkom 20. stoljeća, te konačno krvave kalvarije Prvoga svjetskoga rata i nesretnoga ulaska u državnu zajednicu Južnih Slavena, valja promatrati golemo Klaićevo historiografsko i kulturno djelo. On je bio ponajprije školovani povjesničar i geograf, a potom vrstan muzikolog i skladatelj, književnik, da bi dao i upravo nemjerljiv prinos općem kulturnom životu Hrvatske, kao i razvoju obrazovanja, te niza drugih znanstvenih disciplina – poput etnologije, arheologije, topografije, kartografije, statistike, bibliografije... Na njegov znanstveni i kulturni razvoj presudno su djelovala tri grada – Varaždin, Zagreb i Beč – koji su u sebi koncentrirali i najznačajnije znanstvenike i kulturne djelatnike Hrvatske i Austrije (Europe) tog vremena.

Geografijom se Klaić bavio uglavnom u svojim mladenačkim i mladim danima, ali je usprkos tome iza sebe ostavio golemo djelo, koje je jednim djelom utemeljilo i označilo razvoj ukupnoga hrvatskog zemljopisa. Svoje dječastvo, pa i pučku školu, Klaić je proživio u Varaždinu (1852-1860), gdje se susreće i sa suvremenom geografijom. Naime, njegov učitelj geografije bio je senjanin *dr. Petar Matković*, kasnije osnivač suvremene hrvatske geografije i student znamenitoga *Karla Rittera* u Berlinu, te prvi predstojnik Katedre za geografiju na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu (od 1883). Iako je Matković bio posve progermanski orijentiran, on je predajući povijest i zemljopis izvršio velik utjecaj na formiranje mlade Klaićeve ličnosti. Naime, već tada Matković je pratio temeljne promjene, koje su u to vrijeme nastupile u evropskoj

geografiji, a prvenstveno dostignućima tadašnje "njemačke geografske škole", čiji su nositelji bili *Alexander von Humboldt*, *Karl Ritter*, *Fridrich Ratzel* i drugi. Upravo ove promjene privukle su Matkovića da krene na studij geografije na europska sveučilišta. Njegov odličan učenik, Vjekoslav Klaić, srest će svoga učitelja Matkovića ponovno na Katedri za geografiju u Zagrebu, gdje je kraće vrijeme bio predavač. Od 1860. Klaić seli u Zagreb, pa se uskoro upisuje i na zagrebačko Sjemenište, ali je 1867. odustao od studija teologije. Vraća se na kraće vrijeme ponovo u svoj Varaždin, gdje kao učitelj predaje zemljopis, povijest i njemački jezik. Već tada uključuje se i u kulturni život grada, pa je osnovao i pjevački zbor koji je vodio kao zborovođa. Ta ljubav prema glazbi neće Klaića napustiti do kraja života, iako su mu osnovne životne znanstvene silnice čvrsto bile vezane za povijest i zemljopis. Konačno, sljedeći svoju zvijezdu, Klaić odlazi u Beč (uz potporu tadašnje hrvatske vlade) 1869. te na bečkom sveučilištu, kod tada najpoznatijih profesora, studira historiju i geografiju. Tu stječe doista odličnu osnovicu svojega znanstvenog djelovanja, uz početak temeljne orijentacije prema historiografskim istraživanjima.

Kako ističe sam Klaić u "Ulomcima iz moje autobiografije", za vrijeme njegova mladenaštva i školovanja u Zagrebu, osobit utjecaj izvršili su "vrli hrvatski muževi", koji su ga ipak prvenstveno usmjerili prema historiografiji, a svakako su u njega učvrstili hrvatsko rodoljublje. U tom kontekstu osobit utjecaj na Klaića imali su *Vatroslav Jagić*, *Adolfo Weber Tkalčević*, te pogotovo Klaićev profesor povijesti *Franjo Koržinek*. Ipak, životna sudbina htjela je da se Klaić u prvim godinama svoje profesorske karijere (nakon studija u Beču) dobrim djelom upravo bavi geografijom. Godine 1872. Klaić dolazi kao mladi supplant na gimnaziju u Zagrebu, te ovdje u početku predaje 6 sati zemljopisa i 12 sati matematike tjedno! Tek kasnije dobiva i

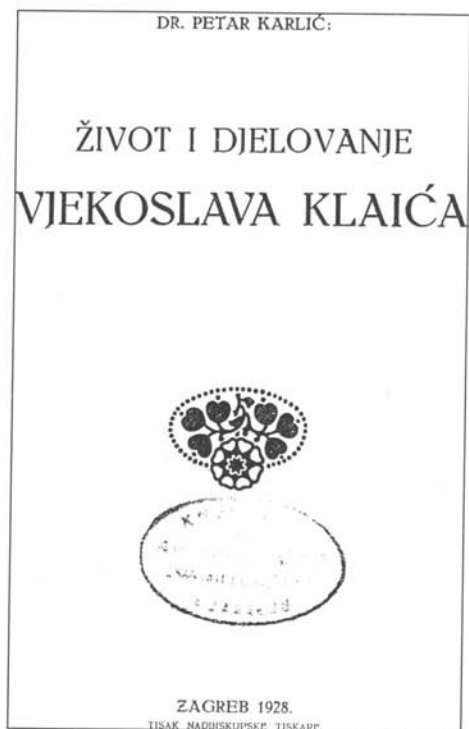
nekoliko sati povijesti. Na zagrebačkoj gimnaziji je 1877. stekao i zvanje profesora, a zbog rivaliteta s Tadijom Smičiklasom i drugim razlozima, Klaić postaje redovitim sveučilišnim profesorom za povijest na Zagrebačkom Sveučilištu (Mudroslovni fakultet) tek 1893. godine. Njegovi najzapaženiji geografski radovi i knjige nastali su, dakle, upravo u vrijeme Klaićeve profesorovanja na zagrebačkoj gimnaziji, uglavnom od 1872. do 1886. godine.

II.

Klaić je, uz dr. Petra Matkovića, dr. Milana Zoričića, dr. Hinka Hranilovića i još neke geografe i statističare, bio najzaslužniji i za osnivanje Katedre za geografiju na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu 1883. godine. Ne samo što je do tada već napisao najznačajnija djela o Hrvatskoj i Bosni., te uredio i napisao neke geografske udžbenike i prve značajnije atlase, već se i izravno angažirao u sveučilišnoj nastavi geografije nakon osnivanja Katedre.

Kada je 1880. godine bio raspisan natječaj za profesora na Katedri za povijest Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu (na kojem je bio izabran Tadija Smičiklas), član natječajnoga odbora Natko Nodilo je o kandidatu Vjekoslavu Klaiću, u svojem natječajnom izvješću, napisao i slijedeće: "Ne ćemo, najposlije, ni to premučati, da Klaiću, koji se i nače bavio radnjama geografskim, sretno izpane, i u samoj prvoj trećini njegove knjige cijelo poglavlje "Zemlja hrvatska i prirodna svojstva". To su kratke crte, ali točne i zanimive... Na polju geografije, vješto i spretno kreće se gosp. Klaić."

Doista je Klaić, uz svoja historiografska istraživanja i domete, već na početku svoje karijere slovio kao vrstan mladi geograf (iako su mu osobni protivnici to pripisivali kao "slabost" prigodom sveučilišnog napredovanja na polju historije). Stoga nije čudno što je Klaić izravno sudjelovao i predavao. (uz svoje

obveze na zagrebačkoj gimnaziji) i na novoosnovanoj Katedri za geografiju od 1883. godine. U tom pogledu Klaić je bio od velike pripomoći dr. Petru Matkoviću, nekadašnjem svojem profesoru iz Varaždina. Klaićev biograf dr. Petar Karlič ("Život i djelovanje Vjekoslava Klaića") o tom segmentu Klaićeva stručnoga napredovanja piše i ovo: "Na to je profesorski zbor (Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu), da ipak jednom dođe do predavanja geografije na Sveučilištu, na svojoj sjednici od 15. listopada 1882. br. 224 izabrao bio Klaića "za docenta južnih slavenskih zemalja", te ga je dekanat u svom izvješću od 5. prosinca 1882. br. 236 vladi toplo preporučio za imenovanje docentom: "nadajući se od njegova talenta i marljivosti sasvim pouzdano, da će svoje geografsko znanje kao onaki docent za kratko vrieme toliko podopuniti, da uzmgone preuzeti

i predavanje geografije uopće". Klaić je tada ipak ostao bez docenture (jer je dr. Matković dobio redovitu profesuru s dva kvinkvendija). No, nešto kasnije, Klaić je konačno postao sveučilišnim predavačem, privatnim docentom na Katedri za geografiju, 1884. i u tom je zvanju ostao sve do 1893/94. akademske godine. U tomu dr. Karlič piše: "Klaić je ipak poslije postao docentom za geografiju južnoslavenskih zemalja, te u programu "Akademijske oblasti, osoblje i red predavanja" u zimskom poljeću škol. god. 1884/85. (Zagreb 1884) na stranici 9 čitamo: "Vjekoslav Klaić, profesor gimnazije zagrebačke, privatni docent za geografiju južnoslavenskih zemalja", pa je u istom semestru i predavao dva sata na tjedan "Etnografiju južnih Slovjena". Klaić je ostao privatnim docentom za geografiju južno-slavenskih zemalja sve do zimskog semestra škol. god. 1893/94., a ujedno je bio i "član ispitnoga povjerenstva za kandidate srednjih škola". Ta je docentura dakako imala biti tobože neki melem za Klaićev dvostruki otklon u historiji! No, da se takvo izigravanje više ne dogodi, odrekao se je Klaić u naučnom radu posve geografije, te je ostao jedino vjeran historiji" – zaključuje dr. Karlič.

Najplodnije razdoblje Klaićeva djelovanja na polju geografije bilo je od 1875. do 1885. godine, kada je napisao i objavio svoje najvažnije geografske znanstvene radove i knjige. U tom pogledu je njegovo djelovanje bilo od izuzetnog značenja za osnivanje Katedre za geografiju na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu 1883. godine. Tada se Klaić pridružuje nizu istaknutih geografa, koji su šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća objavili prve značajnije hrvatske geografske udžbenike, prve knjige iz regionalne geografije Hrvatske i Bosne, te prve značajnije hrvatske školske atlase i druga neophodna izdanja, bez kojih je bilo nezamislivo napredovanje zemljopisa u osnovnim i srednjim školama (osobito gimnazijama), te za stvaranje uvjeta za osnivanje prve sveučilišne geografske

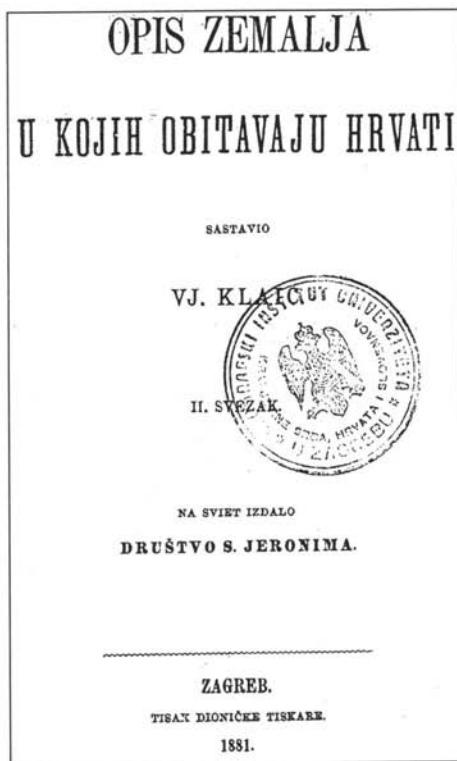
Katedre u Zagrebu.

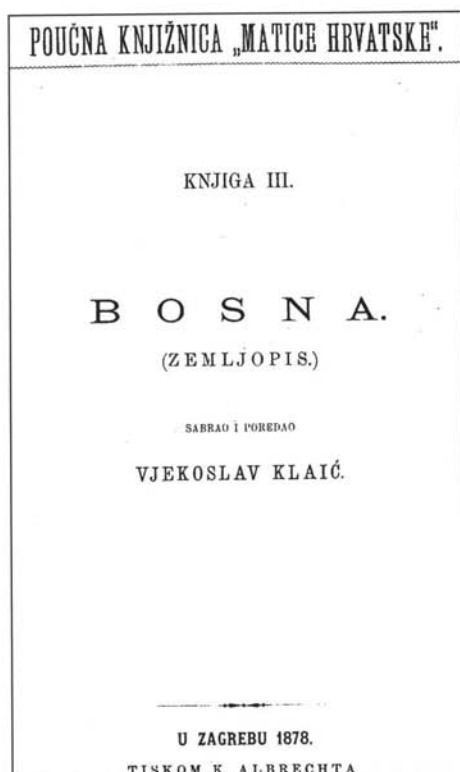
U tom kontekstu, a koji je bitno utjecao i na Klaićevo geografsko istraživanje, naročito je bilo značajno djelovanje P. Matkovića, M. Zoričića, M. Sabljara, J. Tomića, V.Z. Marika, F. Bradaške, pa i F. Račkoga, Đ. Pilara, M. Brašnića, Ž. Vukasovića, H. Hranilovića i drugih. Godine 1864, primjerice, Matković objavljuje "Statistički nacrt trojedne kraljevine Hrvatske", što je prethodilo, zajedno sa Zoričićem, osnivanju prvoga Statističkog kraljevskog ureda za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu 1874. godine (što je bilo važno i za razvitak geografije). Mijat Sabljar 1866. objavljuje svoje značajno djelo "Miestopisni riečnik kraljevnah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", a Matković 1873. tiska svoje zapaženo geografsko djelo "Hrvatska i Slavonija u svojih fizičkih i duševnih odnošajih". Tada se javljaju i prvi značajniji osnovnoškolski i srednjoškolski udžbenici iz zemljopisa na hrvatskom jeziku. Tako J. Tomić 1869. u Karlovcu objavljuje knjigu "Hrvatska to jest crtica iz zemljopisa", a u Zagrebu se 1865. tiska udžbenik V.Z. Marika "Praktično podučavanje u zemljopisu trojedne kraljevine" i F. Bradaške 1867. godine "Srvanjujući zemljopis za više razrede sred-njih učionah". Petar Matković uređuje i prve značajnije geografske školske atlase.

U tim poletnim godinama za razvoj suvremene hrvatske geografije, posebno važnu ulogu odigrao je i Vjekoslav Klaić. On je tiskao niz članaka geografskoga sadržaja, osobito u "Vjesniku Hrvatskog arheolozičnoga društva", u "Hrvatskom kolu" i drugdje, ali i sastavio nekoliko važnih školskih atlasa. No, najznačajniji je Klaićev prinos u stvaranju suvremene hrvatske geografije pisanje prvih obuhvatnih knjiga o krajevima gdje su danas živjeli Hrvati, a to znači prvenstveno o Hrvatskoj i Bosni. Zapravo, Klaića možemo označiti rodonačelnikom hrvatske regionalne, a time i antropogeografije (socijalne geografije) u Hrvatskoj. Klaić je u tom kontekstu posve zaokružio geografiju hrvatskih krajeva,

te time zapravo dao u ruke studentima geografije prvi sveobuhvatni udžbenik iz geografije o Hrvatskoj i Bosni.

Opsežni i tada vrlo moderno koncipirani i pisani radovi Vjekoslava Klaića, odnose se prvenstveno na sljedeće njegove knjige, koje su imale presudno značenje za razvitak hrvatske geografije: "Prirodni zemljopis Hrvatske" (Zagreb 1878), "Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati" (u tri toma, Zagreb 1880, 1881. i 1883), te "Zemljopis Bosne" (Zagreb 1878). K tome valja još pribrojiti knjižicu "Kosovo – geografsko-historijske crtice" (Zagreb 1889), zatim nekoliko geografskih atlasa, od kojih ističemo pionirsko značenje "Atlasa za hrvatsku povjesnicu" (Zagreb 1888), te konačno monografiju "Zagreb" (Zagreb 1913), koja sadrži i značajne geografske, a osobi-

to demogeografske, podatke. Vrlo mnogo geografskih elemenata nalazimo i u većem broju Klaićevih radova i knjiga iz povijesti Hrvata. Njegovi su vrlo značajni radovi, primjerice, o topografiji i toponomastici raznih dijelova Hrvatske i Bosne (osobito Like, Livna, Krbave itd.).

III.

Klaićeva geografska "trilogija", a to znači knjige "Prirodni zemljopis Hrvatske", "Opis zemalja u kojima obitavaju Hrvati" i "Zemljopis Bosne", bitno je utjecala na ukorporiranje suvremenih dostignuća moderne geografije (prvenstveno iz njemačke geografske škole) u tadašnju hrvatsku geografiju, kao i na proces

stvaranja nove hrvatske geografije uopće i njezina institucionaliziranja na Zagrebačkom sveučilištu.

"Prirodni zemljopis Hrvatske" (sastavio Vjekoslav Klaić, profesor kr. gimnazije u Zagrebu, sa 42 slike i 1 kartom, nagrađeno iz zaklade grofa Draškovića, u Zagrebu 1878., tiskom C. Albrechta) temeljno je djelo hrvatske geografije u procesu njezine transformacije u modernu znanost, a na zasadama tadašnje suvremene europske geografije. To je opsežno djelo (na 408 stranica), koje po prvi put prikazuje prirodno-geografske značajke Hrvatske u metodologiji suvremenog geografskog pristupa. U koncipiranju i pisanju toga djela Klaić je imao golemih poteškoća, jer je imao na raspolaganju vrlo malo literature i pravih podataka, a i sama metodologija je bila tek u nastajanju.

"Naumiv tako sastaviti iz raznolikih djela i razprava sistematičnu kompilaciju o zemljopisu Hrvatske, već sam unapried znao, kako li je takav posao tegoban i mučan – piše Klaić u predgovoru knjige. Ujedno se osvjedočih, da bi upravo nemoguće bilo, da i kraće vrieme napišem svekoliku geografiju naše zemlje, jer za to ipak hoće uztrajna radnja od više godina. Odlučih stoga ovaj put sastaviti samo nešto obsežniju fizikalnu i prirodnu geografiju, a etnolografiju, statistiku, te historijsko-topografski zemljopis ostavih boljemu vremenu ili vještijemu radniku od mene".

U koncepciji knjige Klaić se koristio tada najnovijim dostignućima uglavnom njemačke geografske škole, koja je bila predvodnikom svekolike transformacije geografije u novu, suvremenu znanost. On sam u predgovoru ističe da je "kao podlogu za uzor uzeo liepu i povoljno ocijenjenu knjigu dra Franza Umlaufa, koji je napisao sličan zemljopis o austro-ugarskoj monarkiji za inteligentnu publiku, nu ipak mi bijaše velikih težkoća svladati". Uz to, Klaić je izravno sudjelovao i surađivao s prvim tadašnjim umovima hrvatske znanosti, kako iz područja geografije, tako i iz povijesti, te drugih susjednih znanstvenih disciplina. Nekima od njih se na suradnji zahvaljuje i u samom predgovoru knjizi, kao primjerice J. Kostrenčiću, S. Ljubiću, Đ. Pilaru, F. Bradaški, S. Brusini i L. Mrazoviću.

Uz Franza Umlaufa iz Beča (koji je također bio pod utjecajem znanstvenih njemačkih geografa), Klaić je pratio metodološku nit, koju su uglavnom u okvirima fizičkogeografskoga determinizma utrla najveći geografski znanstvenici tog doba – poput Alexandera von Humboldta (1769-1859) i pogotovo Karla Rittera (1779-1859) i Fridricha Ratzela (1844-1904), te Ferdinanda von Richthofena (1833-1905) i Alfreda Hettnera (1859-1928). To se vidi po Ratzelovom prirodnom determinizmu ili po Richthofenovu horologizmu, čije su zasade ugrađene u koncepciju svih triju knjiga iz Klaićeve geografske "trilogije". Osim toga,

sadržajna koncepcija Klaićevih geografskih knjiga tako je jasna i sistematična, a iznošenje pri-stupačno i znanstveno fundirano, da je utjecaj tada moderne njemačke geografske škole više nego očit.

Uz "Uvod", u kojem kratko razrađuje razvoj hrvatske geografije u 19. stoljeću, Klaić je knjigu "Prirodni zemljopis Hrvatske" logično podijelio u devet poglavlja. U prvom poglavlju "Položaj, veličina i sastavine kraljevine Hrvatske" daje geografski okvir prostora koji se obrađuje i knjizi. Zatim slijedi "Horizontalno ustrojstvo" gdje opisuje veličinu pojedinih dijelova Hrvatske, s osobitim osvrtom na otoke i zaljeve u Jadranskom moru. Treće poglavlje, "Slika hrvatskoga tla", izuzetno je opsežno i dijeli se na dvije cjeline: "Visočine i gore" i "Nizine". U opisivanju i razradi gorskog dijela posebno obrađuje: "A. Alpinski ogranci", "B. Gorje Balkanskog poluotoka" i "C. Pećine i špilje u Hrvatskoj". Od nizina prikazuje: "1. Posavina", "2. Podravina" i "3. Manje nizine". Reljef je obradio sustavno i temeljito, dajući na jednom mjestu sve relevantne geološke, pedološke, klimatološke i druge osobine pojedinih gora i planina.

Četvrto poglavlje nosi naslov "Vulkani i zemljotresi", a peto "Geognostički pregled hrvatske zemlje" (u kojem se uglavnom razrađuje geologija i geološki postanak pojedinih dijelova Hrvatske). Vode su obrađene vrlo opsežno i temeljito, pa su posebno prikazane: "1. Vrela, 2. Rieke, 3. Prekopi ili kanali, 4. Ribnjaci, bare i blata, 5. Jezera i 6. More". Potom, kao sedmo poglavlje slijedi "Zrak i podneblje", gdje su prikazane i geofizičke značajke Hrvatske. Zadnja dva poglavlja govore o biljnom i životinjskom svijetu: "VIII. Bilje u Hrvatskoj", te "IX. Životinje u Hrvatskoj".

Iste 1878. godine, Klaić je izdao i geografiju Bosne (Poučna knjižnica "Matice Hrvatske", knjiga III, Bosna - zemljopis, sabrao i poredao Vjekoslav Klaić, u Zagrebu 1878, tiskom K. Albrechta). Ovu je knjigu

posvetio "Uspomeni I. Fr. Jukića, prvoga budioca narodne svijesti u Bosni". "Pri sastavljanju zemljopisa Bosne - piše Klaić u predgovoru - uzeh si za temelj slično djelce neumornoga franjevca I. Fr. Jukića, koje je doduše već pred četvrt stoljeća svjetlo ugledalo, ali ipak i danas još mnogo vrijedi. Jukića ispravljah i dopunjavah novijimi podatci stranih i domaćih putnika, te se tako moja knjiga može smatrati novim djelom, premda sam (ponajpače kod topografije) mnogo Jukićevih stvari upotriebio. Osobito nastojah, da fizikalni zemljopis i etnografiju sa statistikom nešto obsežnije razložim, jer si laskam, da je barem glede sistematike i točnosti moja knjiga nešto bolja od svih starijih i novih priručnih knjiga o Bosni". I u pisanju ovoga vrlo značajnoga djela, Klaić koristi pomoć jednoga Spire Brusine ili Mije Kišpatića, Radoslava Lopašića i drugih.

U opsežnom djelu (koje sadrži 220 stranica), Klaić je vođen novim horologizmom Richthofena, kao i počecima jačeg utjecaja antropogeografije (društvene, kulturne ili socijalne geografije), razradio sadržaj knjige koji metodološki obuhvaća i fizičko-geografske i regionalno-socijalne značajke Bosne. Stoga je knjigu podijelio u tri glavna poglavlja: I. Fizikalni zemljopis, II. etnografija i statistika, te III. Topografija ili mjestopis (prikaz regija). Prvu je cjelinu razradio metodološkim slijedom suvremene geografije, očitо koristeći europska dostignuća: "1. Položaj, međe, veličina i sastavnice, 2. Gore ravnice i nizine, 3. Geologijski odnošaji, 4. Rudarstvo, 5. Vode, 6. Podneblje, 7. Bilje Bosne i Hercegovine, 8. Životinje u Bosni i Hercegovini". U drugom velikom poglavlju piše o: 1. Žitelji Bosne i Hercegovine uobće, 2. Hrvati, 3. Arbanasi, Cigani, Židovi, Osmanlije, 4. Fizična kultura (sirovine, obrtnost, trgovina, prometala i pomagala trgovini), te 5. Duševna kultura (crkvena uprava, škole). U trećem je poglavlju Klaić izvršio jednu od prvih regionalizacija Bosne i Hercegovine. On tu zemlju dijeli na: 1. Bosna

(Sarajevsko okružje, Travanjско okružje, Zvorničko okružje, Banjalučko okružje), 2. Turska Hrvatska (Bihaćko okružje), 3. Hercegovina (Mostarsko okružje), te 4. Stara Srbija (Novopazarsko okružje).

Prateći europska zbivanja u području geografije, Klaić je brzo uvidio da prirodni determinizam predstavlja tek početak istinskoga razvoja geografske metodologije, te da je za razvoj geografije od posebnoga interesa prikazivanje i objašnjavanje promjena koje su uzrokovane sve raznovrsnijom djelatnošću čovjeka. Zato Klaić, od 1880. do 1883. godine piše u tri toma opsežno djelo "Opis zemalja (zemljopis) u kojih obitavaju Hrvati", gdje je regionalno dao prvensteno elemente antropogeografije, uz kraću interpretaciju fizičko-geografskih značajki. Prvi tom - "Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, sastavio Vjekoslav Klaić, I. svezak, na sviet izdalo Društvo Svetoga jeronima, Zagreb, Tisak Dioničke tiskare 1880." - sadrži nekoliko uvodnih poglavlja, te odmah prelazi na obradu pojedinih većih ili manjih hrvatskih regija. U sva tri toma knjige, Klaić je obuhvatio slijedeće "zemlje u kojih obitavaju Hrvati": 1. Hrvatsku, 2. Slavoniju, 3. Dalmaciju, 4. Istru, 5. Bosnu, 6. Hrcegovinu. Od posebne je važnosti što već tada Klaić shvaća važnost pojedinih glavnih urbanih središta za transformaciju i razvitak pojedinih regija. Stoga on već tada obavlja u svojoj knjizi određenu nodalno-funkcionalnu geografsku regionalizaciju, uzimajući u obzir i uvjetno-homogene (primarne) elemente. Stoga Klaić, pogotovo u ovoj knjizi, temeljito prikazuje pojedina gradska središta, pa i čitave regije naziva prema imenu glavnog urbanog centra. U toj funkcionalnoj regionalizaciji shvaća i važnu ulogu upravno-političke podjele, pa prikazuje pojedine regije i prema podjeli na kotareve.

Moderno koncipirane, te pisane na saznanjima moderne geografije koja se u Europi upravo u to vrijeme mijenjala u suvremenu znanstvenu disciplinu, Klaićeve knjige -

pogotovo njegova geografska "trilogija" - imale su vrlo velik utjecaj na razvitak hrvatske geografije u cjelini. One su postale svojevrsni obrazac za pisanje niza geografskih knjiga i udžbenika, kao i za razvitak geografske meto-

dologije u cjelokupnom dugom vremenskom razdoblju do drugoga svjetskoga rata. Iako se Klaić bavio geografijom razmjerno kratko i to u svojim mladim godinama, on je u ovoj znanosti ostavio zaoranu vrlo duboku brazdu.

LITERATURA

- Barle, J., (1928.): Dr. Vjekoslav Klaić (in memoriam), Sveta Cecilija 4. Zagreb
- Klaić, V. (1888.): "Atlas za hrvatsku povjesnicu", Zagreb
- Crkvenčić I., Feletar D. (1985.): "Osnovna obilježja razvoja geografije u Hrvatskoj", Scientia Yugoslavica 11, Zagreb, str. 13.26
- Klaić, V. (1889.): "Kosovo - geografsko-historijske crtice", Zagreb
- Dadić Ž. (1982.): "Povijest egzaktnih znanosti u Hrvatskoj", Zagreb
- Klaić, V. (1913.): "Zagreb 1910.-1913.", Zagreb
- Feletar, D. (1993.): "Pregled razvoja geografije u Hrvatskoj", Acta Geographica Croatica 28, Zagreb, str. 1-21.
- Marković, M. (1913.): "Geografska bibliografija Jugoslavije od početaka 16. stoljeća do 1970.", I. i II., Zagreb
- Grlović, M. (1898.): "Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća", Zagreb
- Pepeonik, Z., Feletar, D. (1983.): "Jedno stoljeće Katedre za geografiju Sveučilišta u Zagrebu 1883.-1983.), Geografski glasnik 45, Zagreb
- Karlič, P. (1928.): "Život i djelovanje Vjekoslava Klaića", Zagreb
- Smičiklas, T. (1900.): "Petar Matković" (in memoriam), Ljetopis JAZU 14, Zagreb
- Klaić, V. (1899.): "Ulomci iz moje autobiografije", Dom i svijet, Zagreb
- Šenoa, M. (1917.): "Geografska bibliografija za Hrvatsku i Slavoniju, Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva 28, Zagreb
- Klaić, V. (1878.): "Prirodni zemljopis Hrvatske", Zagreb
- "Znameniti i zaslužni Hrvati 925.-1925." (1925.), Vjekoslav Klaić, str. 133, Zagreb
- Klaić, V. (1878.): "Zemljopis Bosne", Zagreb
- Klaić, V. (1880., 1881., 1883.): "Opis zemlaja u kojih obitavaju Hrvati", Zagreb

SUMMARY

VJEKOSLAV KLAJĆ AS A GEOGRAPHER

by DARGUTIN FELETAR

Vjekoslav Klaić (Garčin, 28 July 1849 – Zagreb, 1 July 1928) gave the basic contribution to the development of modern Croatian historiography. In Vienna he graduated geography, and in his younger creative days he gave a great contribution to the establishment and development of Croatian geography. In the Varaždin school, Klaić's professor was Petar Matković, who had studied geography under Karl Ritter in Berlin, and established the Chair of Geography at the University of Zagreb in 1883. In that time Klaić gave a great contribution to the Chair establishment and to the development of Croatian geography as well. He also lectured for a short time as a private assistant professor at the Chair of Geography.

Most of Klaić's geographical works appeared in his younger creative days. He wrote a large number of articles, smaller works and

atlases, but his three extensive geographical books are especially important for development of modern Croatian geography: "Prirodni zemljopis Hrvatske" (Natural Geography of Croatia) (1878), "Zemljopis Bosne" (Geography of Bosnia) (1878), and "Opis zemalja u kojima obitavaju Hrvati" (Description of the Countries where the Croats Live) (1880). In fact, that trilogy embraced the first comprehensive geography of the Croatian area. Although he did not dispose of sufficient literature and statistical and other data, Klaić wrote a completely modern geographical work, which was based on methodological and scientific achievements of modern European geography (especially of the German geographical school). So he laid the foundations of further development and progress of geography in Croatia.